

קשישי הקיבוצים תולים את עתיד

רו"ח שמחה פרקש מדלויט בריטמן אלמגור מעריך שב-80% מהקיבוצים הפנ
וצופה שעד סוף 2004 יונפקו עוד 5 חברות של הקיבוצים; סמל הקפיטליזם נ

מאת יורם גביון

התנועה הקיבוצית נהפכה ב-2004 לאחת הספקיות העיקריות של חברות חדשות לבורסה בתל אביב. לא פחות מחמש חברות שבבעלות קיבוצים הונפקו מתחילת 2004. כמעט 100 שנה לאחר הקמתה של התנועה הקיבוצית, נראה שדווקא הבורסה, מנג'ן השוק המובהק ביותר, היא כיום אמצעי ההישרדות העיקרי של הקיבוצים, נבואם להתמודד עם תהליכי השינוי המכאיבים שהמיציאות כפתה עליהם.

רו"ח שמחה פרקש, האחראי על תחום הקיבוצים בדלויט בריטמן אלמגור, מעריך שעד סוף 2004 יונפקו עוד חמש חברות שבבעלות קיבוצים. להערכתו, הפרופיל הטיפוסי של חברה קיבוצית הבשלה להנפקה הוא מכירות של 150 מיליון שקל לפחות, בעיקר ליצוא, רווחיות יפה וצמיחה בשנים האחרונות.

מספר החברות הקיבוציות שעשויות להגיע להנפקה ציבר רית ועונות על קריטריונים אלה גבוה משמעותית, אך חלק מהן אינן בשלות להנפקה בשלב זה. הסיבה לכך היא ש-10-20 מפעלים מתוכם היו מקוד הקיום היחיד כמעט של הקהילה, ועל כן רווחיהם נמשכו על ידי הקיבוץ. דבר זה הקטין את ההון העצמי של המפעל כמעט עד ל-0 והגביל את יכולתו להתפתח.

פרקש מעריך שהכנסת משקיע למפעל כזה או מיווגו עם חברה אחרת יודימו אליו הון, ויאפשרו לו לממש את תוכניותיו העסקיות.

הפריחה בהנפקות של חברות קיבוציות נובעת מהמודעות הגוברת לעוצמתה של ההנפקה ככלי לפתרון המשבר הכלכלי והחברתי בקיבוץ. הבעיות הכלכליות המלוות את הקיבוצים אינן חדשות, אך תהליכי ההפרטה החריפו את הממד החברתי שלהן וחייבו טיפול מהיר.

הבעיה הכלכלית והחברתית הבווערת ביותר בקיבוצים היא היעדר פנסיה מינימלית בחלק גדול מהם. בעבר, התבסס הביטוח הפנסיוני של הקיבוצים על הערבות ההדדית. ערבות זו התבססה על נכונותו של דור הבנים לספק את כל מחסורם של בני גיל הזהב בקיבוץ.

תהליכי ההפרטה וההגירה השליילית בקיבוצים פגעו במידה רבה במודל זה, והותירו רבים ללא פתרון פנסיוני. "בקיבוצים מסוימים, הפנסיה המובטחת לחברים היא 1,500 שקל לחודש, כלומר כ-60%-70% משכר המינימום", אומר פרקש. "התמונה בקיבוצים עגומה. הפנסיה המובטחת לחברים ב-80% מהקיבוצים אינה מגיעה להערכת השכר המינימום, אלא היא מסתכמת ב-1,800-2,100 שקל, כלומר 37%-46% מתחתיו".

פרקש מעריך ש-40% מהקיבוצים ציפים צריכים להודים 10 מיליון שקל או יותר כדי להביא את רמת הפנסיה המובטחת לחברים לשכר המינימום. הוא סבור שחלק מחברי הקיבוצים אינם מפנימים עדיין את גודל השבר הפנסיוני שבו הם נתונים. הקיבוצים הנהיגו, בצד תקציב

(שכר) דיפרנציאלי לחבר, גם רשת ביטחון לאותם חברים שהכי נסתם אינה מגיעה לרמת שכר המינימום. רשת הביטחון מבורסת על תשלומים של בעלי השכר הגבוה בקיבוץ לקרן שמבטיחה לבעלי השכר הנמוך רמת חיים מינימלית.

פרקש מגלה ספקנות לגבי סיכוייה של רשת הביטחון לשרוד לאורך שנים. לדבריו, בעלי השכר הגבוה משלמים מס חיצוני למדינה ומס פנימי לקרן של הקיבוץ, כך שהמיסוי האפקטיווי על הכנסתם של חלק מבעלי השכר הגבוה מגיע ל-70%-80%.

"אם הייתי במצבם של החברים הנוזקים, הייתי חושש שמא בעוד שלוש-ארבע שנים יגיעו בעלי השכר הגבוה למסקנה שמוטב להם להיפרד מהקיבוץ ומרשת המס שלו", אומר פרקש. הנפקת המפעל עשויה לפתור את בעיית היעדר המקורות בקיבוצים לביטוח פנסיוני, כפי שקרה בקיבוץ חצור, שהשתמש בחלק מתמורת הנפקתה של חברת סולבר לצורך זה, ובקיבוץ שמיר, שביצע הנפקה פרטית לחברת שמיר אופטיקה כדי להגדיל את הפנסיה המובטחת לחברי רים מ-2,500 ל-4,000 שקל.

לדברי פרקש, התנועה הקיבוצית ציפת מנסה לקבל את הסכמת מס הכנסה לכך שמכירת מגיות על ידי קיבוץ לפתרון גידעון אקטוארי תהיה פטורה ממס. בעבר זכתה מכירת קרקעות לשם פירעון חובות בפטור ממס על פי תקנות הסדר הקיבוצים, אך בג"ץ הקרקעות של הקשת

שוק ההון

ידם בבורסה של ת"א

סיה המובטחת לחבר נמוכה משכר המינימום, הפך לפתרון בעיית הפנסיה בתנועה הקיבוצית

כברות משקל ביישומו. כמה מהחשובות שבהן קשורות למדידת זכויותיהם של החברים כפונד קציה של הוותק, ויצירת טבלאות איוון בין הזכויות השונות של החברים בהון שנצבר בקיבוץ.

שיוך הדירות לחברים הוא אחת הבעיות המרכזיות בתהליך זה. תיאורטית, אילו מודל ההפרט יהיה מיושם לפני 30 שנה, כך שהחברים היו צריכים לרכוש את הבעלות על הדירות, כפי שער שה כל אורה, הרי שהחברים הורתיקים כבר היו מסיימים לשלם את המשכנתא עבור הדירה, בעוד שחברים צעירים היו מצויים אי שם באמצע הדרך בהחזר החובות על הדירה.

אחת הדרכים לאון בין הזכויות לחובות של החברים השונים בנדל"ן של הקיבוץ היא הערכה של שווי הדירות, ובנייה של טבלה שתאון בין הזכויות העודפות של חברים מסוימים לבין זכויות החסר של חברים אחרים.

איוון הזכויות צריך לכאורה להיעשות על ידי העברת כספים בין חבר לחבר, אלא שזהו מודל טראומטי, היוצר בעיות חברתיות קשות, בנוסף לבעיה הפרואית יותר, של תשלום הסכום שמשקף את עורף הזכויות, בין אם בתשלום חד פעמי, או בתשלומים המתפרסים על פני שנים רבות.

הנפקה וחלוקת מגיות בחברה שתונפק, על פי רמת הזכויות של כל אחד מהחברים, עשויות לענות על בעיית חוסר האיוון כבעלות על הנכסים בדרך אלגנטית יחסית, ולצמצם את המתח בין הדורות השונים בקיבוץ.

הדמוקרטית המזרחית וירידת מחירי הנדל"ן הפכו את הפטור לרלוונטי פחות.

הנפקה היא פתרון לבעיה חברתית אחרת שצצה בקיבוצים: שיוך הנכסים, כלומר בעיית חלוקת ההון שנצבר בקיבוץ בין החברים הצעירים לבין החברים הוותיקים. פרקש מציין כי בקיבוצים שבהם הונהג תקציב ריפרנציאלי התעוררה טענה מצד החברים הוותיקים כי יש לתגמל אותם בעבור השנים שבהן השקיעו את כוח עבודתם וצברו את ההון שממנו נהנים כיום כלל החברים. "מבחינה כלכלית הם צודקים", אומר פרקש, "בכל חברה יש מנהלים ויש בעלי הון, ובכל חברה יש למצוא איוון בין האינטרסים השונים של שתי הקבוצות".

תהליך שיוך הנכסים, ובהם הדירות, הוא נקודת החיכוך המשמעותית הראשונה בין הצעירים, שלכאורה יש להם עניין ברחייה של תהליך השיוך למועד מאוחר ככל האפשר, לבין הוותיקים, שמעוניינים להחזיק בנכס שאותו יוכלו להוריש לילדיהם.

תהליך של רישום הדירות על שמם של החברים הוא בעקבות פרסום מסקנות ועדת בן רפאל, שדנה בשאלה מהו קיבוץ, לנוכח השינויים החלים בתנועה הקיבוצית. הוועדה התייחסה למכלול הזכויות והחובות שבין הקיבוץ לחבריו ובין הקיבוץ למדינה, והגישה את המלצותיה באוגוסט 2003.

גם אחרי ההתקדמות בפתרון הבעיות המשפטיות הקשורות לתהליך השיוך, נותרו בעיות